

قرآنهاى خطى و كتابهاى دينى

کتابخانه سلطنتى ايران

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

قرآنه‌ای خطی و کتابهای دینی کتابخانه سلطنتی ایران

شاهنشاهان و شاهان ایران همواره به کتاب و کتابخانه علاقه داشته و در کارگسترش فرهنگ بذل جهدمی کرده‌اند. اگرچه جزئیات دوران پیش از اسلام چون در گذشته دور قرار دارد خیلی روشن نیست ولی قراین و مدارک موجود نشان می‌دهد که ایران در آن زمان یکی از بزرگترین گاهواره‌های تمدن و فرهنگ جهان بوده است. ابو معشر در کتاب «اختلاف‌الریجات» می‌گوید پادشاهان ایران به اندازه‌ای به نگاهداری علوم و باقی‌ماندن آنها بر روی زمین علاقه‌مندی داشتند که برای محفوظ ماندن آنها از گزند و آسیب زمانه و آفت‌های زمینی و آسمانی گنجینه‌کتابها را از سخت‌ترین و محکمترین مواد برگزیدند که تاب مقاومت با هر گونه پیش‌آمدی را داشت و پایداری و دوامش در گردش زمانه زیاد مقابل سیر و بود و عفونت و بوسیدگی کمتر به آن راه داشت و آن پوست خدنگ بود که به آن توزمی گفتند. (به نقل آقای حکمت در آموزش و پرورش در ایران باستان ص ۳۹۶ - توز معرب توژ تا توج درختی بوده است که از چوب آن تیر و با پوست آن زین اسب درست می‌کرده‌اند و پوست این درخت به جای کاغذ نیز به کار می‌رفته است و با الیاف آن یک نوع پارچه تابستانی به اسم توزی می‌بافته‌اند - حواشی برهان قاطع).

از جمله کتابخانه‌های بزرگ و مهم ایران باستان یکی کتابخانه استخر یاخرانه استخر تخت جمشید است که در سال ۱۳۱۲ شمسی قسمتی از آن در یکی از زیر-

زمینهای کاخ آپادانا کشف شد و چندین هزار لوح گلی که از حادثه اسکندرمصون مانده بود بدست آمد (ایضا کتاب حکمت ص ۳۹۷) و دیگر کتابخانه نسا و تورفان و کتابخانه اردشیر بابکان که به بغداد منتقل شد و کتابخانه دانشگاه جندی شاپور شایان ذکر است (ایضا ص ۷-۶۰۶). بعد از آن که پرتو اسلام به ایران تابید و فرهنگ کهن ایران با معارف اسلامی بهمدر آمیخت علاقه به کتاب و کتابخانه همچنان باقی ماند و خوشنویسان و هنرمندان ایران استعداد و نبوغ خود را به بهترین شکل ظاهر ساختند. بیشتر شاهان ایران و حتی آنان که ایرانی الاصل نبودند نسبت به کتاب و کتابخانه و تکثیر نسخه های خطی و کتابهای سلطنتی و تشویق هنرمندان و زینت کاران اهتمام داشتند تا آنجا که بعضی از آنها گنجور کتاب یا کتابدار خاص داشتند و خود اهل مطالعه و کتاب بودند. سامانیان که در حدود یک قرن بر ماوراءالنهر و بخش بزرگی از خراسان قدیم فرمانروایی داشتند در ترویج علم و ادب و تشویق سخنوران و گویندگان پارسی گوی کوشیدند و موفق به خدمات شایان توجه شدند. امیر منصور بن نوح سامانی موجب شد که تفسیر طبری برای نخستین بار به فارسی سره ترجمه شود و شاید هم تاریخ طبری به امر او ترجمه شده باشد. سامانیان کتابخانه بزرگی در بخارا که در واقع مرکز فرماندهی آنها محسوب می شد تأسیس کرده بودند که ابوعلی سینا دانشمند معروف آنرا از نزدیک دیده و از نسخه های نفیس و گران قدر آن استفاده کرده بوده است. شاهان بویه مثل عمادالدوله و رکنالدوله و معزالدوله دوستدار کتاب و کتابخانه و مشوق ارباب هنر و ادب بودند چنان که عمادالدوله (شماره مخصوص نامه آستان قدس ص ۷-۴) در شیراز کتابخانه بزرگی بنیان گذاشته بود و بهاالدوله به نقل مقدسی در احسن التقاسیم کتابخانه ای داشت که ابن بواب کتابدار آن بود. عضدالدوله کتابخانه سلطنتی مجللی ترتیب داده بود که مقدسی آنرا دیده و از آن استفاده کرده بود و به طوری که می نویسد در این کتابخانه کتابها روی اصول علمی مرتب شده و هر موضوع یا نوع در اتافی جداگانه قرار داشته است (کتابخانه - همایون فرخ ص ۷-۳۶۰).

شاهان صفوی نیز به کتاب علاقه‌مند بودند از جمله شاه اسماعیل بهقراری که مؤلف ریاض العلماء نوشته‌است عمادالدین استرآبادی معروف به میرکلان را به سمت کتابداری کتابخانه خود گماشته بود (ایضاً صص ۸-۵۶) و شاه عباس کبیر ابتدا صادقی افشار و سپس علی‌رضا عباسی هنرمند معروف را سمت کتابداری بخشید (صص ۶-۷۳) .

از کتابخانه‌های بزرگ ایران که یادگار دوران گذشته و همت نیاکان ماست یکی کتابخانه آستان قدس رضوی است که به داشتن نسخه‌های نفیس و اصیل ممتاز است گنجینه قرآن و کتابهای مذهبی این کتابخانه بدون تردید در جهان اسلامی و حتی دنیا بی‌نظیر است و خوشبختانه فهرست گنجینه قرآن این کتابخانه در این اواخر چاپ و منتشر شده است . با آن که به شهادت تاریخ این کتابخانه مانند دیگر اموال آستانه امام (ع) بارها آسیب دیده است از برکت وجود امام همام جلال و شکوه روز افزون داشته است و مردم خیرونیک اندیش و علما و بزرگان و حتی سلاطینی که از سرخلوص نیت گنجینه‌های گرانبهای خود را وقف و تقدیم کرده‌اند در اكمال آن کوشیده‌اند . چنان که در این اواخر با پایمردی جناب آقای سید جلال الدین طهرانی کتابخانه مرحوم ایرانی (۸۱۳جلد) وقف شد و کتابهای مرحوم علامه حائری حسب الوصیه او (۵۵۱ جلد) تقدیم گردید .

در حال حاضر کتابخانه آستان قدس ۱۱۴۸۵ جلد کتاب خطی و بالغ بر ۴۵۷۸ نسخه قرآن دارد .

دیگر کتابخانه سلطنتی است که از دیرباز در کاخ گلستان استقرار دارد و از لحاظ کیفیت یعنی نسخه‌های هذهب و مجلل و نفیس کم نظیر است . کتابخانه سلطنتی در گذشته چندان رونق نداشت و حتی در عهد احمدشاه قاجار کتابهای نفیس آن در صندوقها محبوس بود (فهرست قرآنها خطی صص ۱۰۰-۹۹) ولی در دوران پرافتخار پهلوی و در طی دیگر جهشها و کارهای ارزنده ، کتابخانه سلطنتی هم مورد توجه

و عنایت خاص قرار گرفت و در توسعه آن بذل جهشید . اکنون عمارت قدیمی کتابخانه در دست نوسازی و تعمیر اساسی است و با کوششی که در نگاهداری استیل معماری ساختمان می شود شکوه پیش از پیش آن در آینده نزدیک پیش بینی می گردد .

سرپرستی کتابخانه سلطنتی سالها با دکتر مهدی بیانی بود و پس از مرگ آن هنری مرد به عهده استاد فروزانفر گذاشته شد و بعد از فوت او به بانوی دانشمند بدری آتابای تفویض گردید . در این دوره با کوشش و دقت کافی امور کتابخانه از هر حیث رونق و کمال گرفت و تغییرات محسوسی به وقوع پیوست . از کارهای ارزنده چاپ و نشر فهرست قرآنها ی خطی کتابخانه سلطنتی بود که با روش علمی تنظیم و در چاپ آن کمال دقت و سلیقه اعمال شده است . در این فهرست که در مرداد ۱۳۵۱ منتشر شده است ۲۲۲ جلد قرآن خطی و نفیس که اغلب آنها در ردیف بهترین شاهکارهای هنری ایران محسوب می شود معرفی و خصوصیات آنها به شرح ذکر شده است و عکسهای زیبایی که از این قرآنها به عنوان نمونه در کتاب گذاشته شده است بر تاق و ارزش آن می افزاید . بانو بدری آتابای در سر آغاز این فهرست چنین می نویسد :

«در این هنگام که بهمت والای اعلی حضرت همایون شاهنشاه آریاهرو علیاحضرت شهبانوی ایران تحولات شگرف و پدیدههای شگفت انگیزی در پیشرفت صنعت و فرهنگ و توسعه روز افزون کتابخانهها و گسترش مراکز علم و هنر در تجدید عظمت تمدن اصیل ایرانی نصیب ما ایرانیان گردیده و نیز توجهات و عنایات شاهانه در بزرگداشت و احیای مآثر و آثار گرانبها و کهن سال ایران روز بروز عمیق تر و افزون تر می گردد دوران نوبنی آغاز شد که ثابت می نماید تمدن و فرهنگ و هنر ایرانی یکی از سبکهای مستقل و قدیمی و با عظمت جهان شناخته شده که همواره آمیخته با نیروی فنا ناپذیر و حیات بخش ایمان بوده است و بهمین دلیل تا ابد باقی و یادگار و آوازه و شهرت آن روز افزون و جاویدان خواهد بود .

مفتخرم که به امر اعلی حضرت همایون شاهنشاه آریا مهر افتخار خدمتگزاری

در کتابخانه سلطنتی را بعهده گرفته و صمیمانه و صادقانه در راه انجام این خدمت شایسته و ارزنده کوشا و امید یباری پروردگار توانا دارم که مرا در این خدمت موفق گرداند» .

کار ارزنده دیگر بانوبدیری آتابای نثر یکی از بهترین نسخه‌های دیوان حافظ است که متن عکسی نسخه همراه با چاپ سری آن منتشر شده است و چون این نسخه نفیس و متعلق به کتابخانه سلطنتی گویا در سال ۸۰۰ هجری یعنی چند سال بعد از حافظ نوشته شده است شایان توجه و اهمیت بسیار می باشد .

چاپ و نشر نسخه نفیس گلستان سعدی منسوب به یاقوت مستعصمی یکی دیگر از کارهای شایسته است که بهمت بانوبدیری آتابای صورت گرفته است .

کتابخانه اکنون سرگرم چاپ فهرست کتابهای دینی است و تردید نیست با کوشش و همت بانوبدیری آتابای این کار به شایستگی انجام خواهد شد. کتابهای دینی در فهرست مذکور معرفی و ذکر خواهد شد و تردید نیست بسیاری از آنها در نوع خود متعالی و کم نظیر هستند .

از آن جمله است چند جزو قرآن مجید و صحیفه سجاده به خط احمد نیریزی و صحیفه به خط محمد جعفر کاتب شیرازی و ابن پیر احمد و یاقوت مستعصمی و صد کلمه منظوم به خط شاه محمد و عیون اخبار الرضا به خط محمد زمان بن ابوطالب نصیری طوسی و فروع کافی به خط محمد سعید بن شیخ امیر الکاتب و محمد حسین بن محب علی و فیض الموع به خط کلهر و کتاب الشهاب به خط یاقوت و کشف الآیات به خط و تالیف محمد بن المهدي الحسينی .

سبز واد

پایگاه تشیع

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

نقش سبزواری در تاریخ خراسان

سبزواری در تاریخ خراسان نقشی خاص دارد زیرا غیر از آن که شهرهای آباد این ناحیه همواره مرکز تجارت و دادوستد و کشاورزی بوده یکی از مراکز مهم علم و تحصیل در قدیم به شمار می‌رفته است. نقش سبزواری در تاریخ تشیع شایان توجه بسیار است و بدون تردید در ترویج و تعظیم تشیع و توسعه روزافزون مشهد مقدس تأثیری به سزا داشته است. قیام سربدارها که از خاندانهای اصیل و میهن پرست خراسان بودند و نسبت به دودمان امامت و خاندان عصمت و طهارت کمال علاقه و ارادت را داشتند خود دلیل اهمیت سبزواری است و در نتیجه این ویژگی‌ها در سبزواری آثار تاریخی و اسلامی بسیار است و خوشبختانه بسیاری از آنها هنوز باقی است. به مناسبت نقش شایان توجه سبزواری در تشیع و بقای شاهنشاهی ایران هیأت تحریریه مناسب دید در این شماره نامه آستان قدس صفحاتی چند به این موضوع اختصاص داده شود امید است چنان‌که انتظار می‌رود مورد استفاده خوانندگان گرامی قرار بگیرد.